

ВІДГУК

офіційного опонента,
доктора педагогічних наук, доцента
Мільто Людмили Олександрівни
на дисертацію Філіпчук Наталії Олександрівни
«Становлення і розвиток педагогічно-просвітницької діяльності музеїв України
(кінець ХІХ–початок ХХІ століття)», подану до захисту на здобуття наукового
ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна
педагогіка та історія педагогіки

Актуальність обраної теми. Духовне відродження українського народу, формування державності, утвердження загальнолюдських цінностей неможливе без відродження історичної пам'яті, духовного, культурного досвіду, накопиченого людством у процесі цивілізаційних змін.

Розвиток музеєзнавства, який активно розпочався в Україні в кінці ХІХ століття, в даний період часу можна схарактеризувати і як триумф, і як кризу. Показниками успішності розвитку музею як соціокультурного феномену є глобальна репрезентативність, соціальна затребуваність, активна наукова рефлексія. Музеї, як науково-дослідні установи, проводять культурно-освітню роботу на основі наукової діяльності, вирішують педагогічно-просвітницькі завдання, є потужним засобом розвитку творчої особистості, сприяють патріотичному громадянському вихованню. Криза, пов'язана з проблемами ідентифікації музею, протиріччями в соціокультурній сфері, відсутністю сучасних технологій інтеграції музеїв у світове музейне співтовариство.

За таких умов зростає роль і значення досліджень, що пропонують нові підходи до оптимальних шляхів просування музеїв на більш високий рівень функціонування. Здобувач обґрунтувала роль музею як суб'єкту просвітницької та освітньої політики, що впливає на розвиток культурних потреб суспільства та сприяє формуванню у молодого покоління здатності критично осмислювати надбання минулого та творчо використовувати їх здобутки. Дисертаційна робота спрямована на репрезентацію досягнень педагогічної науки та практики відповідно до вимог і потреб творчого розвитку сучасного українського суспільства.

Проблеми з питань, що стосуються музейної політики, музейної педагогіки належать до сучасних пріоритетів наукових пошуків, тому тема дисертаційного дослідження Філіпчук Наталії Олександрівни «Становлення і розвиток педагогічно-просвітницької діяльності музеїв України (кінець ХІХ–початок ХХІ століття)» є актуальною, перспективною для розв’язання педагогічно-просвітницьких завдань музеїв та зумовлена сучасними потребами педагогічної теорії і практики. Автор переконливо аргументує актуальність теми дослідження наявністю суперечностей, подолання яких має позитивно вплинути на рівень комплексного вивчення теоретико-методологічних, аксіологічних, культурологічних, соціально-педагогічних основ становлення і розвитку педагогічно-просвітницької діяльності музеїв в Україні.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Проведений аналіз дисертаційної роботи, автореферату та праць здобувача, опублікованих за темою дослідження, дає підстави стверджувати про успішність виконаного дисертаційного дослідження, обґрунтованість його теоретичних положень, історико-педагогічних сентенцій і висновків. Дисертантка на достатньому науковому рівні обґрунтувала вибір теми, визначила мету, завдання, об’єкт, предмет, хронологічні межі дослідження.

Достовірність результатів забезпечується обґрунтованістю методологічних підходів і концептуальних засад становлення і розвитку педагогічно-просвітницької діяльності музеїв України, що зумовлювалися суспільно-політичними, культурно-освітніми, соціально-педагогічними процесами в світовому і національному просторах кінця ХІХ – початку ХХІ століття.

Дослідницею визначено: історико-хронологічний, антропоцентричний, аксіологічний, культурологічний, полікультурний, діалогічний підходи в межах яких окреслено основні напрями аналізу методологічної основи концепції комплексного вивчення теоретико-методологічних, культурологічних, соціально-педагогічних, аксіологічних основ становлення і розвитку

педагогічно-просвітницької діяльності музеїв в Україні наприкінці ХІХ – початку ХХІ століття.

Обрані методи дослідження (ретроспективний, компаративний, біографічний, прогностичний є достатньо виваженими й доцільно застосованими дисертанткою, адекватними потребам узагальнення й систематизації отриманої в процесі дослідження інформації, відповідають поставленим у дисертації цілям і завданням та ураховують специфіку історико-педагогічних розвідок.

Важливим вважаємо висновок дисертантки, що ґрунтується на компаративному аналізі вітчизняних і зарубіжних автентичних джерел, що дало змогу автору дослідити історичні етапи становлення українського і зарубіжного музеєзнавства, різні підходи до психолого-педагогічних, історичних, світоглядно-ментальних проблем українського музейного просвітництва, національної музейної політики.

До переваг наукового пошуку автора відносимо комплексний аналіз досліджуваної проблеми, що забезпечений використанням широкої джерельної бази з філософії, педагогіки, історії педагогіки, психології, історії, політології, культурології, музеєзнавства. Проведене дослідження базується на авторитетних фундаментальних наукових працях і сучасних наукових підходах вітчизняних і зарубіжних дослідників з питань теорії та історії української і світової культури, музейної педагогіки та просвітництва; численних історичних та історико-педагогічних працях науковців різних історичних періодів, присвячених діяльності музеїв; дисертаційних досліджень та монографій сучасних учених, що дозволило автору різнобічно розкрити заявлену в дисертації проблему, вибудувати логіку роботи і обґрунтувати власну точку зору.

Акцентуємо увагу на тому, що достовірність та обґрунтованість проведеного дослідження підтверджується великою кількістю використаних дисертанткою законодавчих та нормативно-правових документальних матеріалів досліджуваного періоду; енциклопедичних видань культурологічного, мистецтвознавчого, педагогічного спрямування; а також

професійними консультаціями здобувача у співробітників музеїв, що були обрані для емпіричної бази дослідження.

Вагомим здобутком дисертантки є те, що до наукового обігу було введено маловідомі та майже невідомі широкому загалові матеріали, пов'язані з темою наукового дослідження з ряду фондів Центральних державних архівів України. Позитивно, що наукова інтерпретація архівних джерел, матеріалів періодичної педагогічної преси минулого, інших матеріалів джерельної бази є достатньо виваженою, переконливою, оскільки ґрунтується на принципах історизму, об'єктивності, системності, єдності історичного й логічного.

Теоретична значимість дослідження, на наш погляд, обґрунтована тим, що дисертантка виявила зовнішні (економічні умови в країні, політичний курс держави, рівень розвитку культури в суспільстві, статус музею і його підпорядкування, рівень розвитку профільної для музею науки, міжнародні відносини, розвиток музеології) і внутрішні (усвідомлення місії музею, фінансові можливості музею, наукові інтереси його співробітників і зацікавленість їх у роботі, пам'ятні дати та знакові події та ін.) чинники, що впливають на розвиток музейної політики.

Теоретичні положення дисертаційного дослідження поглиблюють історико-педагогічні знання про розвиток вітчизняної системи освіти кінця ХІХ – початку ХХІ століття, про просвітницьку діяльність видатних представників музейної справи.

Дисертація має практичне значення, яке полягає передусім в обґрунтуванні рекомендацій щодо перспективних напрямів використання прогресивного музейного досвіду. Плідним доробком наукового пошуку здобувача стала розробка та впровадження спецкурсу «Музейна педагогіка», спрямованого на осмислення сучасних проблем педагогічної теорії та практики крізь призму ідей і досвіду педагогічно-просвітницької діяльності музеїв України, де чітко просліджується діалогова взаємодія в системі «педагогічна освіта – музей».

Найбільш вагомі наукові результати дисертаційної роботи, їх новизна та значення для освітньої теорії і практики

Реалізацію авторського наукового пошуку відображено у науковій новизні дослідження, яка полягає в тому, що вперше виявлено й систематизовано педагогічні ідеї становлення і розвитку діяльності музеїв України наприкінці XIX – початку XXI століття в галузі дидактики, теорії виховання, школознавства, педагогічного музеєзнавства; узагальнено досвід просвітницької діяльності за визначеними основними напрямками: просвітницько-організаційним, музейно-педагогічним, громадсько-педагогічним; обґрунтовано процес розвитку педагогічних ідей і просвітницької діяльності музеїв України досліджуваного періоду; здійснено актуалізацію та окреслено пріоритетні напрями творчого використання педагогічних ідей та досвіду діяльності музеїв в сучасних умовах; доведено соціокультурна детермінованість музейної політики внутрішніми і зовнішніми чинниками впливу.

Позитивною стороною роботи є намагання автора розглянути проблему дослідження в широкому історичному та історико-педагогічному контексті, в рамках політичних, економічних та освітніх реформ в Україні. До переваг рецензованого дослідження відносимо також те, що автор з науковою відповідальністю підходить до визначення етапів процесу становлення і розвитку педагогічно-просвітницької діяльності музеїв України досліджуваного періоду. Кожен з виділених автором етапів усебічно обґрунтований, конкретизований, що загалом репрезентує комплексну характеристику цього процесу.

Важливо, що дослідниця розглянула термінологічні аспекти взаємодії основних категорій музейно-освітнього процесу. Запропоновані автором дефініції можуть увійти до тезаурусу музейної науки.

Досить продуктивною є програма емпіричного дослідження. Автор систематизувала досвід діяльності 15 музеїв, що полягає в узагальненні та цілісної характеристики всіх основних її напрямів: просвітницько-організаційного, музейно-педагогічного, громадсько-педагогічного,

дидактичних засад професійного розвитку персоналу сучасних музеїв. Розгляд цих напрямів дозволяє отримати достатньо повне уявлення про становлення і розвиток педагогічно-просвітницької діяльності музеїв України досліджуваного періоду.

На схвалення заслуговує спроба дисертантки виокремити найбільш вагомі тенденції розвитку педагогічно-просвітницької діяльності музеїв в Україні серед яких є зростання полікультурного партнерства в педагогічно-просвітницької діяльності музеїв і закладів освіти; музейна робота на основі принципів науковості, історизму та міждисциплінарності; посилення педагогічно-просвітницької місії музейних установ в умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів; вплив музеїв на виховання української національної свідомості. Автор виявила інноваційні тенденції музейної педагогіки, що сприяють актуалізації пошуку ефективного функціонування педагогічно-просвітницької діяльності музеїв України. Саме тому теоретичні узагальнення та емпіричні результати рецензованого дослідження мають вагому наукову значимість.

Оцінка змісту дисертації та її завершеності

Важливо відзначити, що здобувачка на основі всебічного і глибокого аналізу проблеми розробила чітку структуру дослідження. Робота складається із вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків та списку використаних джерел, що відповідає вимогам до дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук.

В розділах дисертації логічно подані результати теоретичного аналізу та емпіричного дослідження відповідно завдань роботи. У першому розділі дисертаційної роботи доцільним є звернення автора до історичних передумов становлення і розвитку національної музейної справи. Аналіз соціально-політичних та педагогічних чинників розвитку цього процесу дозволив автору зробити важливий для сучасного наукового співтовариства висновок про те, що створення національних музеїв стало для наших попередників основною формою прояву громадянської позиції, громадянської активності через яку знаходили

вихід їх політичні погляди та переконання, високі моральні якості, орієнтовані на українознавчі цінності.

У другому розділі дисертаційної роботи автором подано вичерпну характеристику різносторонньої педагогічно-просвітницької діяльності музеїв за кордоном, схарактеризовано досягнення закордонного українства у розвитку національної музейної справи, висвітлено зарубіжний досвід просвітництва. Особливістю розділу є цілеспрямоване вивчення зарубіжного та українського досвіду педагогічно-просвітницької діяльності музеїв, оперування одночасно багатьма одиницями дослідження: Україна, Австралія, Італія, Канада, Німеччина, Польща, Франція та інші країни світу.

Варто відзначити широку ерудицію, історичну обізнаність, яку проявила дослідниця описуючи становлення і розвиток музейної справи в Україні на різних історичних етапах у третьому розділі дисертаційної роботи. Це дозволило їй простежити витoki розвитку національної музейної справи, музейного просвітництва на українських землях з часів Київської Русі до сьогодення. Особливо цінним є те, що дослідниця на конкретних історичних фактах проаналізована творчу діяльність талановитих митців, громадських діячів, подвижників, що достойно служили музейній справі та отримали вдячність і пам'ять наступних поколінь, проявом чого ми вважаємо дисертаційну роботу автора.

У четвертому розділі дисертаційної роботи автор, використовуючи законодавчу базу, літературні джерела з музеєзнавства, навчально-методичні матеріали, детально схарактеризувала взаємодію музеїв і закладів освіти. Важливо відзначити розкриття автором особливостей комунікації в системі «музей – заклад освіти», що полягає в забезпеченні суб'єкт-суб'єктного підходу, співробітництва, критичного мислення, креативності, формування національної свідомості, громадянських якостей особистості. Дисертантка відзначила пріоритетну роль наукової та методичної діяльності співробітників різнопрофільних музеїв та освітніх закладів. У розділі проаналізовані форми і методи педагогічно-просвітницької взаємодії музейних й освітніх інституцій, навчальні плани, програми підготовки фахівців з музейної справи, навчальні

посібники, підручники з музеєзнавства та музейної педагогіки з використанням реальних та віртуальних ресурсів, документальних джерел.

Слід підкреслити, що в п'ятому розділі дисертаційного дослідження автор не лише визначила особливості музейної політики, а й здобутки у взаємодії освітніх і музейних закладів, а також звернула увагу на необхідність змін у національній законодавчій нормативно-правовій базі з проблем освіти і культури, музейної справи, обґрунтувала перспективи розвитку надбань українських музейних інституцій і досягнень музейної педагогіки в сучасних соціокультурних умовах.

Дисертаційна робота написана сучасним науковим стилем. Висновки до розділів і загальні висновки цілком співвідносяться з метою дослідження та його конкретними завданнями, окресленими автором. Дисертаційна робота містить додатки, опрацьовані окремим томом, які конкретизують та поглиблюють виклад проблеми, слугують ілюстрацією узагальнень, сформульованих у тексті дослідження.

Філіпчук Наталія Олександрівна продемонструвала здатність ставити та аналізувати актуальні науково-методичні та практичні проблеми, розробляти методику і процедуру дослідження, логічно та послідовно викладати свої думки, робити обґрунтовані узагальнення і висновки за результатами дослідження.

Повнота викладених наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях, апробації результатів дослідження

Відзначимо адекватне відображення матеріалів дисертації в наукових публікаціях серед яких: монографії; посібник; методичні рекомендації; статті у фахових збірниках наукових праць; статті у наукових виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних; статті у зарубіжних наукових виданнях.

Результати дослідження пройшли належну апробацію – обговорювалися і отримали позитивну оцінку на міжнародних та науково-практичних конференціях. Тематика конференцій цілком відповідає проблемі дослідження.

Автореферат дисертації достатньо повно розкриває основний зміст дисертації і є ідентичним до її основних положень та не містить інформації, відсутньої у дисертаційній роботі.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертаційної роботи

Оцінюючи позитивно дисертаційне дослідження, вважаємо за потрібне висловити певні побажання та зауваження дискусійного характеру:

1. Заслугує схвалення використання дисертанткою біографічного методу дослідження. Доцільно було б більш ґрунтовно розглянути біографії окремих персоналій з метою персоніфікації процесу створення цінностей, культури в межах гуманітарної, просвітницької традиції, що забезпечило більшу глибину дослідження.

2. Викликає зацікавленість діяльність зарубіжних музеїв українознавчого спрямування (розділ 2.). Було б доцільним зробити класифікацію зарубіжних музеїв українознавчого спрямування за типом спадщини, що зберігається в музею. Такий аспект посилив би цінність проведеного дослідження.

3. Правилком написання історико-педагогічних досліджень є хронологічна послідовність викладу матеріалу. Доцільно було б у підрозділі (3.1.) зробити ретроспективний аналіз розвитку українського просвітництва і становлення національної музейної справи відповідно хронології.

4. Вважаємо, що розглянуте дослідницею поняття «педагогічна культура» у підрозділі (4.4.) потребує додаткової характеристики з урахуванням специфіки просвітницької діяльності музеїв, тому що педагогічна культура музейного працівника включає в себе синтез різних видів культур (інформаційну, психологічну, емоційно-естетичну та інші).

5. Відзначимо, що в рецензованому дослідженні недостатньо обґрунтований вибір музеїв Києва в якості емпіричної бази дослідження.

6. Варто було цілісно сформулювати положення щодо стратегічних напрямів використання досвіду музейної педагогіки в сучасних соціокультурних умовах.

Загальний висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів»

Висловлені зауваження й побажання мають дискусійний характер і не знижують загальної високої оцінки дисертації в цілому, не ставлять під сумнів належну наукову компетентність здобувачки, обґрунтованість концептуальних засад, достовірність і наукову переконливість результатів дослідження, а лише підтверджують важливість теми дисертаційного дослідження.

Подану до захисту дисертацію можна вважати завершеною науковою роботою, матеріал якої викладений у логічній послідовності, висновки науково обґрунтовані та підтверджені результатами дослідження.

Дисертація Філіпчук Н.О. «Становлення і розвиток педагогічно-просвітницької діяльності музеїв України (кінець ХІХ–початок ХХІ століття)» є самостійним і завершеним науковим дослідженням, що відповідає нормативним вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 р. зі змінами та доповненнями (постанова Кабінету Міністрів України №656 від 19.08.2015 р. та за №1159 від 30.12.2015 р.), Наказу Міністра освіти і науки України «Про затвердження Вимог щодо оформлення дисертацій» №40 від 12.01.2017 р., а її автор, Філіпчук Наталія Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри
педагогіки і психології вищої школи
Національного
педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

